पुणे, शुक्रवार, ६ डिसेंबर २०२४

पुणे

सत्कर्म करणारी व्यक्ती अल्पकाळ जगली तरी तिचे जीवन सार्थक झाले, मात्र सत्कर्म न करणारी व्यक्ती दीर्घकाळ जगली तरी तिचे जीवन निरर्थक आहे.

— आर्य चाणक्य

दिल्लीचेही तख्त राखतो...

वेंद्र फडणवीस यांच्या मुख्यमंत्रिपदाच्या तिसऱ्या पर्वाची सुरुवात दिमाखदार आणि भव्य अशा शपथविधी सोहळ्याने झाली. पंतप्रधान, भाजपशासित राज्यांचे मुख्यमंत्री, मित्रपक्षांचे नेते, उद्योगपती, अभिनेते, क्रिकेटपटू, संतमहंत अशा विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी या समारंभाला हजेरी लावली होती. जणू 'उतरली तारकादळे नगरात...' असेच हे दृश्य होते. या दिमाखदार सोहळ्यातून दिला गेलेला राजकीय संदेश अगदी स्पष्ट होता. तो म्हणजे महाराष्ट्रातील नवनिर्वाचित सरकारची स्थापना, त्याचे काम आणि त्याचे भवितव्य याला राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीच्या आणि प्रामुख्याने भाजपच्या दृष्टीने कमालीचे महत्त्व आहे. उत्तरप्रदेश पाठोपाठ खासदारांची सर्वात जास्त संख्या असलेले हे राज्य आहे, म्हणूनच केवळ नव्हे, तर देशाची आर्थिक राजधानी या राज्यात आहे म्हणूनही. देशाच्या विकासाची जी स्वप्ने आणि संकल्प आहेत, ती पूर्ण होणे हे महाराष्ट्र कसा पुढे जातो, यावरही अवलंबून असेल. खरे तर मोठे आव्हान आहे, ते हेच. एकनाथ शिंदे व अजित पवार या दोघांनीही उपमुख्यमंत्र्यांनीही

फडणवीस यांच्याबरोबरच पदाची शपथ घेतली. त्यानंतर झालेल्या पहिल्याच मंत्रिमंडळाच्या बैठकीतील

निर्णयांची माहिती देण्यासाठी घेतलेल्या पत्रकारपरिषदेत मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी जे निवेदन केले,

ते वास्तवाची जाण असल्याचे दाखविणारे आणि विजय नम्रतेने स्वीकारत असल्याचे निदर्शक होते.

देशाच्या विकासाची जी स्वप्ने आणि संकल्प आहेत, ती पूर्ण होणे हे महाराष्ट्र कसा पुढे जातो, यावरही अवलंबून असेल. देवेंद्र फडणवीस यांच्या मुख्यमंत्रिपदाच्या तिसऱ्या कारकिर्दीकडे त्या दृष्टीनेही पाहिले जाईल.

पदे बदलली असली तरी हा तांत्रिकतेचा भाग आहे, आम्ही एकत्रित आणि एका विचाराने काम करू, असेही ते म्हणाले. प्रचारकाळात निर्माण झालेली कटूता, विखार हे सगळे मागे टाकून समन्वयाचा, सर्वांना बरोबर घेऊन जाण्याचा मनोदय त्यांनी व्यक्त केला. अगदी विरोधकांचे सहकार्यही घेऊ, असेही त्यांनी सांगितले, हेदेखील उल्लेखनीय. प्रचारात दिली गेलेली आश्वासने ही राज्याच्या तिजोरीच्या आवाक्याबाहेरची होती. सर्वच पक्षांमध्ये याची बेभान स्पर्धा होती. पण याचे परिणाम राज्याच्या प्रगतीवर होऊ शकतात. लाडकी बहीण योजनेसाठी १५०० वरून २१०० वर रक्कम देण्याच्या आश्वासनावर ठाम असल्याचे मुख्यमंत्र्यांनी सांगितले असले तरी योजनेचे निकष आता काटेकोरपणे पाळले जातील, असे त्यांनी पहिल्याच पत्रपरिषदेत जाहीर केले, हे अर्थपूर्ण आहे. नदीजोड प्रकल्पावर भर देण्यासंबंधी केलेली घोषणा खऱ्या अर्थाने महाराष्ट्राचे भाग्य बदलवू शकेल. न्यायालयाने परवानगी दिली तर स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुकांचेही बिगुल वाजतील.

शिकणे हा एक प्रवास

'ओंजळ' या सदरातील 'सतत शिकत

राहण्याचे शिक्षण' हा अभय टिळक यांचा

लेख उल्लेखनीय आहे. हा लेख वाचताना

यांच्या 'The man who graduates

अमेरिकन कायदेतज्ज्ञ न्यूटन डी. बेकर

tomorrow is uneducated the

day after!' या वचनाची आठवण

'पॅनॉसॉनिक' उद्योगसमूहाचे संस्थापक

कोनोसुके मात्सुशिता यांचे 'नॉट बाय ब्रेड

आणि मार्गदर्शक आहे. त्यांच्या जागतिक स्तरावरील अतुलनीय औद्योगिक यशाची

'ब्लु प्रिंट' या पुस्तकात समावलेली आहे.

'निष्पक्षता, सुसंवाद,कृतज्ञता' ही मुल्ये

त्यांनी आयुष्यभर जपली. वयाच्या ९५

प्रवास आहे. ते गन्तव्यस्थान नव्हे !

तुम्ही शपथ घ्या की, मी पण शपथ

खुशालचेंडू

वर्षापर्यंत ते शिकतच राहिले. शिकणे हा एक

डॉ. विकास इनामदार, पुणे

अलोन' हे पुस्तक विलक्षण प्रेरणादायी

झाली. या संदर्भात जपान मधील

today and stops learning

सोहळ्याच्या आयोजनावर किती खर्च झाला, याच्या सुरस कहाण्या आता रंगतील. जेत्यांचे काही निर्णय अमान्य असले तरी ते स्वीकारावे लागतात. 'चालायचेच' असे म्हणत आता लक्ष द्यावे लागणार आहे ते भविष्यातल्या महाराष्ट्राकडे. मोदींच्या स्वप्नांना जोड देणारी अर्थव्यवस्था देशात प्रत्यक्षात उभी करायची असेल, तर महाराष्ट्राचे 'ग्रोथ इंजिन' वेगाने धावते ठेवावे लागेल. महाराष्ट्र अन्य राज्यांच्या तुलनेत काहीसा मागे पडला आहे. शेतीला पाणी मिळत नाही, उद्योग शेजारी जाताहेत. एका पक्षाचे मोठे प्राबल्य असल्याने आता निर्णय वेगाने होतील, अशी अपेक्षा आहे. केंद्रात समविचारी सरकार असल्याने डबलइंजिनची शक्ती मिळेल. निधीचे वाटप होत राहील. अनेक महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प गेल्या काही वर्षात प्रत्यक्षात येऊ शकले नाहीत. ते आता पूर्ण करण्यासाठी आपले सरकार प्राधान्य देईल, असे फडणवीस यांनी जाहीर केले. शक्तिपीठ महामार्गासारख्या मोठ्या प्रकल्पांचा त्यांनी यासंदर्भात उल्लेख केला. राजकीय आणि अन्य वादांच्या जोखडांमुळे अनेक विकासप्रकल्प रखडतात. त्यामुळे विकासोन्मुख धोरणांवर सहमती निर्माण करण्याचे आव्हान जसे फडणवीस यांच्यासमोर असेल तसेच मित्रपक्षांबरोबरचे संबंध चांगले ठेवण्याचे राजकीय आव्हानही असेल. सामाजिक वीण वादांमुळे विसविशीत झाली. ती पूर्ववत करण्यासाठी प्रयत्न करायला हवेत. लोकसभा निवडणुकीत पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखालील सरकारला तिसऱ्यांदा मतदारांनी संधी दिली खरी; पण जागा कमी होऊन २४० वर आल्यामुळे सत्ता मिळूनही जणू काही पराभव झाल्यासारखे वातावरण भाजपला अनुभवावे लागले होते. त्या झाकोळातून बाहेर येण्यास भाजपला महाराष्ट्रातल्या निर्भेळ विजयाने मदत होणार आहे. भाजपच्या सध्याच्या उतरंडीत देवेंद्र फडणवीस हे नाव बरेच उच्चस्थानी जाऊन पोचले आहे, याचीही चुणूक दिमाखदार शपथविधी सोहोळ्याने दाखवून दिली. फडणवीस यांच्या भविष्यातील राजकीय वाटचालीकडेदेखील आत्तापासून राजकीय निरीक्षकांचे लक्ष राहील, यात शंका नाही. मोदी आझाद मैदानात जमलेल्या गर्दीसमोर ज्या पद्धतीने विनम्र झाले, ती भावना दिल्लीच्या तख्ताला महाराष्ट्राचा आधार असल्याचे नि:शब्दपणे नमूद करणारी वाटत होती.

मतमतांतरे

'कॅप्टन' देवेंद्र फडणवीसच

'मी पुन्हा येईन' या फडणवीस यांच्या २०१९मधील विधानसभेतील भाषणाची अनेकदा विरोधकांनी टिंगल उडवली; पण ते पुन्हा आलेत तेही बहमताच्या आकड्यापेक्षा जास्त संख्येने. यंदाच्या निवडणुकीत विरोधकांना जनतेनं साफ नाकारल्याचं चित्र निर्माण झालं आहे. या विधासभेत जवळजवळ दोनशे पेक्षा जास्त मराठा समाजाचे आमदार आहेत. त्यामुळे मराठा आरक्षणाच्या प्रश्नावर महायुतीचे सरकार किती सकारात्मक निर्णय घेते, हे पाहणे महत्त्वाचे असणार आहे. पूर्ण बहमताचे सरकार महाराष्ट्राला प्रगतिपथावर नेईल, ही महाराष्ट्राच्या जनतेची अपेक्षा असेल. सुदर्शन दरेकर, पुणे

जबाबदारी वाढली

ते पुन्हा आलेच! हा अग्रलेख वाचला. संयम आणि विवेकाच्या जोरावर खडतर आव्हानांशी सामना करत आधुनिक अभिमन्यूने अखेर चक्रव्यूह भेदलाच. प्रचंड मेहनत, प्रसंगी दोन पावले मागे जाऊन सत्तेतील सर्वोच्च पदाचा त्याग करत या मुत्सद्दी ,करारी आणि धुरंधर नेत्याने आपला इरादा आणि शब्द खरा करून दाखवला. मोठं बहुमत मिळाल्याने मुख्यमंत्र्यांची आणि सर्वार्थाने महायुतीचीही जबाबदारी वाढली आहे. अपेक्षांचा भार शिरावर घेऊन येणाऱ्या आव्हानांवर त्यांना मात करावी लागेल. त्यासाठी आपासात समन्वय ठेवून राज्यशकट हाकावे लागेल. सत्तेतील सहकारी आणि विरोधक यांच्यामधील मतभेदांपासून मनभेदाचा झालेला प्रवास समृद्ध महाराष्ट्राच्या विकासासाठी संपवावा लागेल. नितीन दहिवडीकर, पुणे

संधाचे साने करा

महायुतीच्या सरकारला संपूर्ण राज्यातील जनतेने साथ दिली आहे. त्याचे सर्व नेत्यांनी एकत्र येऊन सोने करावे व महाराष्ट्राची संस्कृती, परंपरा जपून प्रगती करावी. नवीन सरकारला हार्दिक शुभेच्छा.

विजय आकुर्डेकर, पुणे

विशेष

ज. वि. पवार

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्यावरील चरित्रलेखनाचे एक वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांच्यावर सर्व प्रादेशिक भाषांमध्ये चरित्रे लिहिण्यात आली आहेत. आतापर्यंत सुमारे १२५ चरित्रग्रंथ लिहिले गेले आहेत. बाबासाहेबांच्या महापरिनिर्वाणदिनानिमित्त (ता. ६ डिसेंबर) त्यांच्या चार आद्यचरित्रकारांची माहिती.

लेखक 'दलित पँथर'चे संस्थापक असून, आंबेडकर चळवळीचे विश्लेषक आहेत.

डॉ. आंबेडकरांचे चार आद्यचिरत्रकार

बाबासाहेब आंबेडकर यांचे चरित्रकार म्हटल्याबरोबर दोन नावे प्रामुख्याने आठवतात... ती म्हणजे अनंत विठ्ठल तथा धनंजय कीर आणि चांगदेव भगवानराव खैरमोडे. धनंजय कीर यांनी एकच चरित्रग्रंथ लिहिला. तो मराठी आणि इंग्रजीत असल्याने त्याला जागतिक प्रसिद्धी मिळाली. खैरमोडे यांनी बाबासाहेबांचे चरित्र खंडरूपाने लिहिले, त्यामुळे त्यांचे एकूण २२ खंड प्रकाशित झाले. खैरमोडे यांनी मोठ्या प्रमाणात दस्तऐवजीकरण केल्यामुळे ते खंडही महत्त्वाचे ठरले. त्यांचा पहिला खंड आणि धनंजय कीर यांनी लिहिलेले चरित्र बाबासाहेब हयात असतानाच प्रसिद्ध झाले होते. ही दोन्ही चिरत्रे परिश्रमपूर्वक लिहिली असली तरी त्यात काही त्रुटी होत्या. परंतु त्याआधी ज्या आद्यचरित्रकारांनी चरित्रे लिहिली, तिला श्रद्धेची आणि भक्तीची किनार आहे. या चरित्रलेखनाची सुरुवात १९४०पासून सुरू झाली. म्हणजे बाबासाहेबांच्या महापरिनिर्वाणाच्या सोळा वर्षे आधी लिहिली गेली, त्यामुळे ती परिपूर्ण नाहीत, हे ओघानेच आले.

यू. एम. सोलंकी : बाबासाहेबांची कर्मभूमी ही प्रामुख्याने महाराष्ट्र होती. त्यांचे अनेक सहकारी हे मराठी भाषिक होते; परंतु आश्चर्याची बाब म्हणजे त्यांचे पहिले चरित्र हे मराठीभाषिक लेखकाने लिहिले नाही. ते प्रकाशित झाले २८ ऑगस्ट १९४० रोजी गुजराथी भाषेत आणि त्याचे लेखक होते यू. एम. सोलंकी. त्या चरित्रग्रंथाचे नाव आहे 'जीवनचरित्र डॉ. बी. आर. आंबेडकर.' मुंबई या डॉ. आंबेडकरांच्या कर्मभूमीपासून शेकडो मैलावर द्र असलेले सोलंकी म्हणतात, ''बाबासाहेबांमुळे मी अक्षरशः भारावून गेलो. बाबासाहेबांच्या कर्तृत्वाचा केवळ भारतीयांनीच नव्हे, तर युरोपीयन विद्वानांनीही गौरव केला आहे. त्यांच्या कर्तृत्वाचा सुगंध जिकडे-तिकडे दरवळत आहे.'' हा चरित्रग्रंथ अहमदाबादच्या 'महागुजरात दलित युवक नवपुस्तक मंडळा'ने प्रकाशित केला, तर मन्सुरी इस्लामभाई करीमभाई यांच्या 'मन्सूर प्रिंटिंग प्रेस'ने मुद्रित केले. त्याची दुसरी आवृत्ती अहमदबादच्या अमित प्रियदर्शी ज्योतीकर यांनी १५ डिसेंबर २०२३ रोजी गुजराती साहित्य अकादमीमार्फत एकाचवेळी गुजराती आणि इंग्रजीमध्ये प्रकाशित केली. विजय सुरवाडे यांनी हिंदी भाषेतील चरित्रग्रंथाला प्रस्तावना लिहिली असून हे पुस्तक सर्वत्र उपलब्ध आहे.

तानाजी बाळाजी खरावतेकर : डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे दुसरे चरित्र लिहिले ते मराठी भाषिक तानाजी बाळाजी खरावतेकर यांनी. ते मूळचे होते रत्नागिरी जिल्ह्यातील खरावते गावातले; परंतु हे चरित्र प्रकाशित झाले ते २९ मार्च १९४६ रोजी कराची येथून. खरावतेकर यांनी या चरित्राचे लेखन १९४३ मध्येच पूर्ण केले होते. अलीकडच्या काळापर्यंत हे चरित्रदेखील बाजारात उपलब्ध नव्हते. मध्यंतरी रमाकांत यादव यांना या चरित्राची जीर्णावस्थेतील एक प्रत शिवराम कुरंगकर यांच्याकडून प्राप्त झाल्यावर, त्याची सुधारित आवृत्तीचे

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

२८ जून २०१० रोजी परळच्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर सभागृहात प्रकाशन करण्यात आले. मराठीतील हे पहिले चरित्र असल्यामुळे खरावतेकरांचे नाव एखाद्या मार्गाला किंवा चौकाला देण्याबाबत प्रयत्न सुरू झाला. अखेर १३ मार्च २०२२ रोजी मुंबई महापालिकेने दादर पूर्वेकडील डॉ. आंबेडकर भवनाच्या समोरील एका चौकाला खरावतेकर यांचे नाव दिले. विशेष म्हणजे, त्यांनी लिहिलेले हे चरित्र सध्या बाजारात उपलब्ध आहे

रामचंद्र बनौधा : तिसरे चरित्र लिहिले ते रामचंद्र बनौधा यांनी. हिंदी भाषेतील पहिलेच असलेल्या या चरित्रग्रंथाचे एक जून १९४७ रोजी ते प्रकाशन झाले. महाराज्यपालांच्या मंडळात १९४२ ते १९४६ दरम्यान डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे कामगारमंत्री असताना रामचंद्र बनौधा हे त्यांचे स्वीय सचिव होते. बाबासाहेब यांनी शेड्युल्ड कास्ट फेडरेशनची केलेली स्थापना, श्रममंत्री म्हणून त्यांचा असलेला कार्यकाळ आणि तसेच त्यांनी लिहिलेला 'दि बुद्धा ॲण्ड हीज धम्म', हिंदू कोड बिल हा कालावधी प्रामुख्याने या चरित्रग्रंथाचा कार्यकाळ आहे. त्यानंतर काही वर्षांनी भारतीय बौद्ध महासभेचे उपाध्यक्ष शांती स्वरूप बौद्ध यांनी त्याची दुसरी आवृत्ती काढली. अलीकडे २०१८ मध्ये नवी दिल्लीच्या सम्यक प्रकाशनने प्रसिद्ध केलेले हिंदी भाषेतील हे चरित्र आता सर्वत्र उपलब्ध आहे. विशेष म्हणजे, या ग्रंथाला डॉ. बाबासाहेबांचे ज्येष्ठ सहकारी जोगेंद्रनाथ मंडल यांनी प्रस्तावना लिहिली आहे. मंडल यांनीच डॉ. बाबासाहेब यांना पश्चिम बंगालमधून भारतीय संविधान समितीवर निवडून आणले होते.

अ. रा. सुतळे : चौथे चरित्र कर्नाटकच्या निपाणी जिल्ह्यातील अ. रा. सुतळे यांनी मराठी भाषेत लिहिले. सुतळे यांनी २५ मे १९५० रोजी चरित्राचे लिखाण पूर्ण करून त्याचे १७ नोव्हेंबर १९५० रोजी प्रकाशन झाले. देशाने राज्यघटना स्वीकारल्यानंतर प्रकाशित झालेल्या या चरित्रग्रंथात भारतीय राज्यघटना, हिंदू कोड बिल,

दि बुद्धा ॲण्ड हीज धम्म, हा कालावधी प्रामुख्याने या चरित्राचा कार्यकाळ आहे. या चरित्राला महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमाभागात मोठा प्रतिसाद मिळाला होता. या चरित्रग्रंथाला शेड्यूल कास्ट फेडरेशनचे जनरल सेक्रेटरी पां. ना. राजभोज यांनी प्रस्तावना लिहिली. बौद्ध धर्म स्वीकारण्यापूर्वी लेखक डॉ. बाबासाहेबांना देव मानत होते. त्यामुळे या ग्रंथाला 'दलितांचा देव' असे नाव दिले.

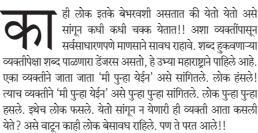
बाबासाहेबांवरील चरित्रलेखनाचे एक वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांच्यावर भारतातील सर्व प्रादेशिक भाषांमध्येही चरित्रे लिहिण्यात आली आहे. आतापर्यंत डॉ. बाबासाहेबांवर सुमारे १२५ चरित्रग्रंथ लिहिण्यात आले आहेत, तसेच हे चरित्रग्रंथ त्यांच्या विविध विचारप्रणालींनुसार लिहिण्यात आले आहेत. उदा. मधू लिमये यांच्यासारख्या समाजवादी लेखकाने बाबासाहेबांवर समाजवादी दृष्टिकोनातून लिहिले. तसेच, डझनवारी साम्यवादी लेखकांनी साम्यवादी दृष्टिकोनातून त्यांच्यावर लिखाण केले. बाबासाहेबांच्या अनुयायांनी सुरुवातीच्या काळात सश्रद्ध भावनेतून लिहिली; परंतु आता बाबासाहेबांचे अनेक ग्रंथ उपलब्ध झाल्यामुळे ते विश्लेषणात्मक पद्धतीने लिहिले जात आहेत. ते केवळ भारतीय लेखकाकडून नव्हे, तर जगातील विविध विचारवंतांकडून लिहिले जात आहेत. भारतातील सर्वच विद्यापीठात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर अध्यासन केंद्र सुरू झाले. त्यांच्यामार्फत विविध पैलूंबर व्याख्याने, चर्चासत्र, परिषदा, परिसंवाद आयोजित केली जातात. नंतर ती ग्रंथरूपात प्रकाशित होतात. बाबासाहेबांच्या सामाजिक उत्थापनाची आणि घटनात्मक कर्तृत्वाची विश्लेषक मांडणी केली जात आहे. या ग्रंथलेखनात हिंदुत्ववादी तसेच संघीय लेखकही हिरिरीने लिहीत आहेत. बाबासाहेबांवर लिहिलेली अनेक गीते तसेच प्रथितयश कवींच्या कविता हेदेखील एक प्रकारे त्यांच्यावरील चरित्रलेखनच होय.

ढिंग टांग

ब्रिटिश नंदी

मी जाणार नाही...!

अरबाच्या तंबूत उंट शिरावा तसे आले, कोंबडीच्या खुराड्यात कोल्हा घुसावा, तसे आले. लग्नाच्या मांडवात पैलवान खली अवतरावा तसे आले. वास्तविक ते छत्तीस पुरणपोळ्या (एकाठेपी) खाण्यासाठी पंचक्रोशीत प्रसिद्ध आहेत, हे लोकांनी ओळखायला हवे होते. पण इथेच सारे चुकले... 'या एकदा कधी तरी चहाला' या पुणेरी निमंत्रणाला मान देऊन कुणी जात नसते. हे निमंत्रण नुसते द्यायचे असते, घ्यायचे नसते. पण काही (नागपुरी मोकळेढाकळे) लोक हे असले निमंत्रणही मनावर घेऊन चहाला जातात, आणि तोंडघशी पडतात. मग लोक हंसतात! लोक काय, कुणी केळीच्या सालटीवरुन घसरुन पडले, तरी हंसतात!!

पण दरवेळी असेच घडते, असे नाही. नागपूरचे काही लोक मोकळे ढाकळे असले तरी घट्टमुट्ट असतात. ते चहाला पुण्यात जाऊन नीट चहा पिऊन मिशी पुसत परत येतात, आणि नागपुरी पद्धतीनेच मोकळे ढाकळे हसतात. मग पुणेरी लोकांचा चेहरा पडतो.

अशी एक महनीय व्यक्ती पुन्हा आली आहे, याचा महाराष्ट्राला आनंद आहे. ही व्यक्ती पुन्हा आल्याने पुन्हा आनंद झाल्याची भावना सर्वत्र व्यक्त

होत आहे. मी पुन्हा येईन, याच निर्धाराने,

याच भूमिकेत, याच ठिकाणी, नव महाराष्ट्राच्या निर्मितीसाठी!

..असे त्यांनी भावगर्भ सुरात सांगितले होते. त्याने आम्ही आतून हललो होतो. खरे तर हिंदकळलो होतो. ते हिंदकळणे गेल्या मतदानात

हवामानबदलाचे मानसिक परिणाम

उमटले, आणि विरोधक मात्र समूळ हादरले. असे हे हलणे, हिंदकळणे, आणि हादरणे!! सगळी भूकंपाचीच लक्षणे!!

अभिनंदन करण्यासाठी आम्ही 'सागर' किनारी गेलो. खऱ्याखुऱ्या सागरिकनारी असते, तेवढीच गर्दी इथेही होती. एका उत्साही उत्तर भारतीय बांधवाने तर मौका हेरुन पाणीपुरीची गाडीच बाहेर लावण्याचा प्रयत्न केला. मंत्रिपदाच्या आशेने 'सागर'दर्शनासाठी आलेल्या काही होतकरुंनी त्याच्या गाडीला गराडा घातलाच होता. पण पोलिसांनी वेळीच त्याला सुक्या परीसारखा चेपला!! असो.

''तुम्ही पुन्हा आलात, अभिनंदन!,'' आम्ही अदबीने म्हणालो. तेव्हा ते आरशासमोर उभे राहून नागपूरचे जगप्रसिद्ध टेलर श्रीमान पिंटू मेहाडिया यांनी शिवलेली तीन जािकटे ट्राय करत होते. त्यातील गडद निळ्या रंगाचे जाकिट त्यांनी अखेरीस शपथविधीसाठी निवडले.

''हे बरंय ना?,'' जाकिटावरल्या नसलेल्या सुरकुत्या नीट करत त्यांनी आम्हाला विचारले. आम्ही होय असे उत्तर दिले. कारण अन्य शपथ घेणाऱ्यांमधले एक गुलाबी जाकिट परिधान करण्याची शक्यता असून अन्य दुसरे जाकिटच वापरत नसल्याचे आम्ही निदर्शनास आणून दिले.

'' तुमची 'मी पुन्हा येईन' ही कविता महाराष्ट्र विसरला नाही बरं!,'' सद्गदित कंठाने आम्ही त्यांना स्मरण करुन दिले.

'मी शब्द पाळणारा माणूस आहे!,'' ते अभिमानाने म्हणाले.

''आता नवीन घोषणा काय देणार, साहेब?,'' उत्सुकतेने आम्ही

आरशातील प्रतिमेकडे पाहात ते निर्धारानं म्हणाले : '' मी जाणार नाही! मी जाणार नाही! मी जाणार नाही!!''

हवामान- अवधान

उदय गायकवाड

वामान बदलाच्या मानसिक आरोग्यावरील परिणामांच्या वर्णनासाठी नव्या संज्ञा उदयास आल्या आहेत. हवामानबदलाची चिंता ही चिंताविकाराच्या लक्षणांशी निगडित आहे. पर्यावरणाचा ऱ्हास पाहून, त्याचे माध्यमांतील चित्रण पाहून किंवा हवामान संकटाचा अनुभव घेतल्यामुळे, अशी चिंता निर्माण होते. ज्यांच्या मूळ भूमीचे किंवा परिचित वातावरण झपाट्याने बदलत आहे, त्यांना या समस्येला प्रामुख्याने सामोरे जावे लागत आहे. या धक्क्यातून त्वरित सावरणे काहीसे

वातावरणातील बदल ही अलीकडील अनपेक्षित घटना. पृथ्वीवरील तापमानवाढ, त्यामागील कारणे आणि त्यामुळे होत असलेले बदल हे गेली अनेक वर्षे सर्वसाधारणपणे स्थिर झालेल्या ऋतूचक्रापेक्षा वेगळे आहेत. जगभरात दोनच ऋतू असले तरी भारतात तीन ऋतू समान काळासाठी आपण अनुभवत असतो. चार महिने उन्हाळा, चार महिने पावसाळा आणि चार महिन्यांचा हिवाळा अशी विभागणी स्थिर होती. वाढत्या औद्योगिकरणानंतर

त्यातून तयार होत असलेली नवी संस्कृती ही जुन्या पारंपरिक पद्धतीपेक्षा भिन्न पातळीवर विकसित होत आहे. वर्षांनुवर्षे पारंपरिक ऋतूनुसार योजलेले सण, उत्सव, रूढी परंपरा यांमध्ये मानवी जीवन बांधले गेले होते. आज मात्र अस्तित्वात असलेल्या तीन किंवा चार पिढ्या या संक्रमणावस्थेत अडकल्या

जुन्या पहिल्या आणि दुसऱ्या पिढीतील माणसांची वये आणि त्यांना सामोरे येत असलेले प्रश्न किंवा समस्या त्यांनी यापूर्वी अनुभवलेल्या नाहीत. त्या काही प्रदेशात घडत असल्या तरी सर्वच ठिकाणी घडत नव्हत्या किंवा त्यांची

तीव्रता अधिक नव्हती. वादळ, पूर, अवकाळी पाऊस, वीज कोसळणे, दुष्काळ अशा वातावरण बदलाच्या घटना त्यांना नव्याने अनुभवण्यास येत आहेत. त्यामुळे त्यांच्यापुरते रूढ झालेले जीवनचक्र पुरते कोलमडून पडत आहे. तिसरी पिढी तुलनेने तरुण असल्याने त्यांना जरी या प्रश्नांना भिडण्याची त्यासाठी तयार नाही. चौथी पिढी तुलनेने लहान

असल्याने त्यांना फरफटत जावे लागत आहे. भुकेसाठी अन्न, कपडे या बाबी उपलब्ध होऊ शकतात. अनेकदा तशी आर्थिक कुवत असल्याने त्यावर मातही करता येते. आपत्तीनंतर समाज आणि सरकारकडून मदत मिळते; मात्र मानसिक स्थिती धक्का देणारी किंवा कोलमडून पडणारी

> ठरते. नव्याने किंवा अचानक येणाऱ्या समस्येला, आपत्तीला सामोरे जाण्याची नैसर्गिक कुवत नसल्याने जोराचा मानसिक बसतो. धक्का हा शब्दच आकस्मिक घडणाऱ्या उद्भवणाऱ्या मानसिक स्थितीशी जोडला

गेलेला आहे. चाकोरीबद्ध जीवनशैली असलेल्या मंडळींना असा धक्का सहन होणारा नाही. त्या धक्क्याने ते चिडचिडे होतात, हिंसक, आक्रमक होताना दिसतात. उदाहरण द्यायचे झाल्यास, मोटार पाण्यात अचानक अडकली तर कधीही पूर न पाहिलेल्या माणसाची अवस्था काय होईल? अशा काहीही करू शकत नाही, हे कळल्यास त्यापेक्षा जास्त भयानक परिस्थिती तयार होऊ शकते. घरी कोणी वाट पाहात असेल किंवा लहान मुलं घरात असतील तर रस्त्यात अडकलेल्या लोकांची अवस्था काय होईल? संकटावर मात करण्याचे प्रयत्न केले पाहिजेत, हे जरी खरे असले तरी ती कशी करावी याबद्दल कोणतेही प्रशिक्षण किंवा अनुभव पाठीशी नसतो. त्यातून होणारी आर्थिक, व्यावसायिक हानीही चिंतेची बाब ठरते. परिणामी मोठा आर्थिक फटका बसतो आणि त्यातून निर्माण होणारे प्रश्न हे मानसिक धक्क्यातून शारीरिक आरोग्याचे प्रश्न निर्माण करणारे ठरतात.

संशोधनातून आढळले आहे की, अशी मानसिक आरोग्याची स्थिती वादळ, पूर आणि वणव्यासारख्या तीव्र घटनांद्वारे उद्भव् शकते. दुष्काळ आणि उष्णतेचा ताण यानेही दुष्परिणाम संभवतात. वातावरण बदलाचा परिणाम मानवी स्वास्थ्य आणि मानसिक आरोग्य बिघडण्यास कारण ठरतो आहे. त्याकडे डोळसपणे लक्ष देणे, ते अभ्यासणे, कारणे शोधून मानसिकता डळमळीत होऊ नये, यासाठी व्यक्तिगत तसेच सामूहिक पातळीवर प्रयत्न गरजेचे आहेत.

वाढलेले दळणवळण, विकासाची नवी साधने आणि

शारीरिक ताकद असली तरी मानसिक स्थिती वेळी हतबलतेची भावना निर्माण होते. आपण आता

• वर्ष ९३ • अंक ३३३ • (संस्थापक : डॉ. ना. भि. परुळेकर) • मुद्रक, प्रकाशक व *संपादक : सम्राट अविनाश फडणीस • हे दैनिक सकाळ मीडिया प्रायव्हेट लिमिटेडकरिता मुद्रक आणि प्रकाशक सम्राट अविनाश फडणीस यांनी सकाळ प्रिंटिंग प्रेस, स. क्र. १५९/१६०, पुणे-सासवड रोड, लक्ष्मण वजनकाट्यामागे, उरुळी देवाची, पुणे-४१२ ३०८ येथे मुद्रित केले व सकाळ मीडिया प्रायव्हेट लिमिटेड ५९५, बुधवार पेठ, पुणे-४११ ००२ येथे प्रकाशित केले. 'सकाळ'मधील लेखांचे हक्क राखून ठेवले आहेत. • स्तक्राळ® हे 'सकाळ मीडिया प्रायव्हेट लिमिटेड'चे व्यापारचिन्ह आहे. (* पीआरबी कायद्यानुसार जबाबदारी) **दूरध्वनी : पुणे :** २४४०५५००, ६६०३५५०० **फॅक्स** : (०२०) २४४५०५८३ E-Mail: editor@esakal.com, पिंपरी: २७४४५४३३ सातारा: २३३८६१ अहिल्यानगर: २४२८९६०. "Printed & Published by Samrat Avinash Phadnis on behalf of Sakal Media Private Limited and Printed at Sakal Printing Press, S.No.159/160, Pune - Saswad Road, Behind Laxman Weighing Bridge, Uruli Devachi, Pune – 412 308 and published from Sakal Media Private Limited 595, Budhwar Peth, Pune 411 002. Editor – Samrat Avinash Phadnis". • आर.एन.आय. МАНМАК-१५५७/५७